

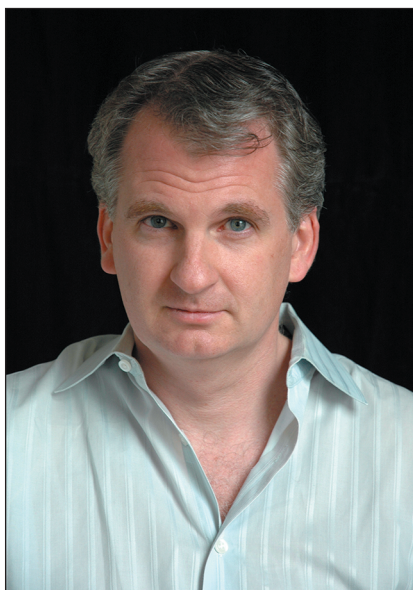
Фашизм повертається в країну, яку колись зруйнував

*Україна не має майбутнього без Європи,
але й Європа не має майбутнього без України.
Впродовж століть історія України розкривала
поворотні моменти в історії Європи.*

Схоже, сьогодні це все ще так.

*І куди саме поверне хід історії,
поки що залежить і від європейців.*

*Битва в Україні означає все. Фашизм повертається
на континент, який він колись зруйнував.*

Тимоті Снайдер
доктор філософії,
професор
Ельського університету,
фахівець з історії
Східної Європи XX сторіччя,
м. Нью-Гейвен,
штат Коннектикут, США

Ми легко забуваємо, як діє фашизм: як яскрава й осяйна альтернатива буденним обов'язкам повсякденного життя, як прославляння очевидно і тотально ірраціональних речей усупереч здоровому глуздові та досвіду.

Для фашизму характерна наявність збройних сил, що не виглядають як збройні сили, байдужість до законів війни в їх застосуванні до народів, котрих вважають за нижчі, захоплене прославляння "імперії" після контрпродуктивних захоплень землі.

Фашизм означає прославляння оголеного чоловічого тіла, на-в'язливу стурбованість гомосексуальністю, котру водночас криміналізують та імітують.

Фашизм відкидає лібералізм і демократію, як облудні форми індивідуалізму, наполягає на колективній волі як такій, що має перевагу над індивідуальним правом вибору, і фетишизує звичайні вчинки. Оскільки вчинок — це все, а слово — ніщо, слова існують лише для того, аби уможливити вчинки і потому зробити з них міфи. Істина не може існувати, тож історія — це не більше, ніж політичний ресурс. *Гітлер* міг говорити про св. Павла як про свого ворога, *Мусоліні* міг прикликати духів римських імператорів.

За 70 років після закінчення Другої світової війни ми забули, як привабливо це колись виглядало для європейців, і що, насправді, лише поразка у війні дискредитувала фашизм.

Сьогодні ці ідеї здіймають голову в Росії — країні, яка вибудовує свою історичну політику довкола радянської перемоги у тій війні; і пісня сирени, що лине з Росії, має дивну привабливість для Німеччини — країни, яку перемогли і яка нібито мала чогось із цього навчитися.

Плюралістична революція в Україні виявилася шокуючою поразкою для Москви, і Москва відповіла наступом проти європейської історії.

Тоді як європейці з тривогою або зачудуванням спостерігають за розповзанням російського спецназу з Криму через Донецьк та Луганськ, пропагандисти **Владимира Путіна** намагаються затягнути європейців в альтернативну реальність — у виклад історії, доволі відмінний від того, як мислить більшість українців, та й від того, що витримало би перевірку фактами.

Стверджується, що України історично ніколи не існувало, а якщо вона й була, то тільки як частина Російської імперії. Українців як народу не існує, в найкращому випадку вони — малороси.

Але якщо Україна й українці не існують, тоді немає Європи та європейців. Якщо Україна зникне з історії, те саме станеться і з місцем скоєння найбільших злочинів і нацистського, і сталінського режимів. Якщо в Україні немає минулого, тоді **Гітлер** ніколи не намагався створити імперію, а **Сталін** ніколи не чинив терору голодом.

Звичайно, Україна має історію. Територію сьогодишньої України можна дуже легко ідентифікувати в рамках кожної великої епохи європейського минулого.

Історія київської східнослов'янської державності розпочинається в Києві тисячоліття тому. Її перетин із Москвою відбувся вже після століть перебування під управлінням таких місць як Вільнюс і Варшава, а долучення українських земель до Радянського Союзу відбулося лише після того, як військові та політичні труднощі переконали самих більшовиків у тому, що з Україною слід обходитися як із виразно окремою політичною одиницею.

Після того, як Київ із десятків разів був окупований, Червона армія здобула перемогу, і Україна в 1922 році в іпостасі радянської постала як частина нового Радянського Союзу.

Якраз тому, що українців було важко придушити, і саме тому, що Радянська Україна була західним прикордонням СРСР, питання її європейської ідентичності було центральним від початку радянської історії.

Радянську політику щодо Європи характеризувала певна двоїстість: радянська модернізація мала відтворити європейську капіталістичну модерність, але тільки аби перевершити її. В цій схемі Європа могла бути або прогресивною, або регресивною, залежно від моменту, куту розгляду та настрою лідера.

У 1920-х роках радянська політика прихильно ставилася до розвитку українського інтелектуального і політичного класу, базуючись на припущенні, що просвічені українці стануть у ряди тих, хто прямував до радянського майбутнього.

У 1930-х роках радянська політика прагнула модернізувати радянське село, колективізувавши землю і перетворивши селян на працівників у наймах у держави. Це призвело до зниження виробітку, а також до масового спротиву українського селянства, яке вірило у приватну власність.

Йосип Сталін перетворив ці провали на політичну перемогу, переклавши вину за них на українських націоналістів і їхніх закордонних прихильників. Він далі реквізував збіжжя в Україні, цілком усвідом-

люючи, що заморює голодом мільйони людей, і розчавив нову українську інтелігенцію.

Понад три мільйони людей у Радянській Україні було заморено голодом. Наслідком був новий радянський порядок залякування, в якому Європу подавали лише як загрозу. Сталін стверджував абсурдну, але ефективну річ: що українці навмисно морили себе голодом за наказами з Варшави. Згодом радянська пропаганда стверджувала, що кожен, хто згадає голод, є агентом нацистської Німеччини. Так розпочалася політика фашизму й антифашизму, в якій Москва була захисником усього хорошого, а її критики були фашистами. Ця дуже дієва поза, звичайно, не стала на заваді справжньому союзові советів зі справжніми нацистами 1939 року.

Враховуючи нинішнє повернення російської пропаганди до антифашизму, варто пам'ятати важливу деталь: усе це величне моральне маніхейство мало обслуговувати державу і як таке не накладало на неї жодних обмежень. Прийняття антифашизму, як стратегії риторики, дуже відрізняється від опору справжнім фашистам.

Україна перебувала в центрі політики, яку **Сталін** називав “внутрішньою колонізацією” — експлуатацією селян усередині Радянського Союзу на противагу експлуатації дальніх колоніальних народів.

Також Україна була в центрі планів **Гітлера** щодо внутрішньої колонізації. Нацистський “*лебенсraum*” (життєвий простір), насамперед, включав Україну. Її родючу землю планувалося звільнити від радянського панування та експлуатувати в інтересах Німеччини. У планах було й далі використовувати сталінські колгоспи, але їжу скеровувати не на схід, а на захід. Водночас, за підрахунками німецьких планувальників, приблизно 30 мільйонів мешканців Советського Союзу мали вмерти від голоду.

У рамках такого способу мислення українці, звичайно, були людьми нижчого порядку, нездатними на нормальне політичне життя. Жодна європейська країна не зазнала такої інтенсивної колонізації, як Україна, і жодна європейська країна не пережила стількох страждань: у 1933—1945 роках це було найсмертоносніше місце на Землі.

Хоч для **Гітлера** основною метою війни було знищення Радянського Союзу, він дійшов висновку, що потребує альянсу зі Радянським Союзом, аби розпочати військовий конфлікт. 1939 року, після того, як стало очевидно, що Польща битиметься, Гітлер залучив **Сталіна** для реалізації подвійного вторгнення. **Сталін** роками плекав надію на таке запрошення. Радянська політика вже довгий час ставила за мету знищити Польщу. Ба більше, **Сталін** уважав, що союз із **Гітлером** — іншими словами, співпраця з європейськими ультраправими — був ключем до знищення Європи. Німецько-радянський альянс, як він очікував, поверне Німеччину проти її західних сусідів і призведе до ослаблення або навіть руйнації європейського капіталізму.

Це не дуже й відрізняється від певного розрахунку, що його сьогодні робить **Путін**.

Результатом спільного німецько-радянського вторгнення була поразка Польщі та знищення Польської держави, але це також призвело до важливого розвитку подій в українському націоналізмі.

У 1930-х роках у Радянському Союзі не було українського національного руху — був лише підпільний терористичний рух у Польщі, відомий під назвою Організація українських націоналістів (ОУН). У нормальні часи вона була заледве чимось більшим за подразник, але в умовах війни її значення зросло. ОУН виступала і проти польського, і проти радянського панування на територіях, які вона вважала за українські, тож розглядала німецький наступ у східному напрямі, як єдину можливість розпочати процес українського державотворення. Тому ОУН підтримала Німеччину в питанні вторгнення до Польщі 1939 року і знову зробила це 1941 року, коли *Гітлер* зрадив *Сталіна* та вторгнувся в СРСР.

Тим часом українські революціонери лівого спрямування, які були доволі численними до війни, після отримання досвіду життя під советами часто зсувалися до радикально правої частини політичного спектру. Радянські спецслужби вбили провідника ОУН [*Євгена Коновальця*], наслідком чого стала боротьба за владу між крилами організації під проводом *Степана Бандери* та *Андрія Мельника*.

У 1941 році українські націоналісти спробували вступити в політичну колаборацію з Німеччиною і зазнали поразки. Сотні українських націоналістів долучилися до німецького вторгнення до СРСР як розвідники й перекладачі, а деякі з них допомогли німцям у погромах євреїв.

Українські політики-націоналісти спробували повернути борг, проголосивши у червні 1941 року незалежну Україну. *Гітлер* був абсолютно незацікавлений у цій перспективі. Більшу частину українських націоналістичних лідерів було вбито або ув'язнено. Сам *Бандера* провів решту війни у таборі Заксенгаузен.

Поки точилася війна, багато українських націоналістів готувалися до слушного моменту для повстання, коли радянська влада замінить німецьку. Вони бачили в СРСР свого головного ворога — частково з ідеологічних причин, але в основному через те, що він вигравав війну.

На Волині націоналісти створили Українську Повстанську армію (УПА), чиїм завданням було в якийсь спосіб перемогти советів потому, як совети переможуть німців. Заразом 1943 року вона влаштувала масову та смертоносну етнічну чистку поляків, водночас убивши значну кількість євреїв, що переходили разом із поляками. Це в жодному сенсі не була колаборація з Німеччиною, а радше убивча частина того, що її лідери розглядали як національну революцію.

Українські націоналісти далі боролися із радянською владою у жахливій партизанській війні, в якій обидві сторони використовували найбрутальніші тактичні засоби. Політична колаборація та повстання українських націоналістів були загалом незначним елементом в історії німецької окупації. В результаті

війни близько шести мільйонів людей було вбито на території нинішньої України, в тому числі, півтора мільйони євреїв.

По всій окупованій радянській Україні місцеві мешканці колаборували з німцями, як і на решті території Радянського Союзу й усієї окупованої Європи.

Тисячі росіян співпрацювали з німецькими окупантами і не демонстрували ані більшої, ані меншої схильності робити це, ніж українці.

Реальний контраст був не між українцями та іншими народами СРСР, а між народами СРСР і західноєвропейцями. Загалом кількість радянських людей чи в уніформі, чи без неї, яких убили німці, значно перевищувала кількість убитих західноєвропейців.

В Україні було значно більше людей, яких німці вбили, ніж тих, що з німцями співпрацювали, — і це те, чого не можна сказати про жодну іншу окуповану країну в континентальній Західній Європі.

Якщо вже на те пішло, набагато більше людей в Україні боролися проти німців, ніж на боці німців, чого знов-таки не можна сказати про жодну континентальну західноєвропейську країну.

Більшість українців, які воювали, робили це в уніформі Червоної армії. В боях проти вермахту загинуло більше українців, аніж американських, британських та французьких солдатів разом узятих.

Російська пропаганда сьогодні облудно наполягає на тому, що Червона армія була російською армією. А якщо Червону армію розглядати як російську, тоді українці постають як вороги. Цей спосіб мислення винайшов сам *Сталін* наприкінці війни. Після того, як українців під час війни обсипали похвалою за їхні страждання та спротив, після війни їх було піддано наклепам і чисткам за нелояльність.

На тлі злиття пізнього сталінізму з певним різновидом російського націоналізму Сталінова ідея про Велику Вітчизняну війну мала дві мети: зафіксувати початок дій на 1941-му, а не на 1939 році, аби витерти з пам'яті нацистсько-радянський альянс, а також зробити центром подій Росію, хоч Україна значно більшою мірою була в центрі війни, а її головними жертвами стали євреї.

Але на сьогоднішню політику пам'яті набагато більший вплив справила пропаганда 1970-х, ніж, власне, досвід війни. Нинішнє покоління російських політиків — діти сімдесятих, а тому брежнєвського культу війни. За часів *Брежнєва* війна стала більш спрощено російською — без українців чи євреїв. Євреї зазнали більше страждань, аніж будь-який інший народ у Советському Союзі, але Голокост залишався поза мейнстримом советської історії. Натомість його наголошували у тій частині советської пропаганди, яку було звернено до Заходу, і в ній провину за страждання євреїв покладали на українців та інших націоналістів — людей, які мешкали на територіях, що *Сталін* завоював під час війни як союзник *Гітлера* в 1939 році, та людей, які чинили спротив советській владі, коли вона повернулася в 1945 році.

Це традиція, до якої російські пропагандисти звернулися у нинішній українській кризі: повна бай-

дужість до Голокосту, окрім його значення як політичного ресурсу, корисного для маніпулювання людьми на Заході.

Найбільша загроза окремішній українській ідентичності походить, найвірогідніше, від брежнєвського періоду.

Замість підкоряти Україну голодом або звинувачувати українців у війні, політика *Брежнєва* полягала у поглинанні українських освічених класів радянською гуманітарною й технічною інтелігенціями. Як наслідок, українську мову вичавили зі шкіл і, особливо, зі сфери вищої освіти. Українців, які наполягали на додержанні прав людини, далі карали у в'язницях або в огидних психіатричних лікарнях. У цій атмосфері українські патріоти й навіть українські націоналісти прийняли лінію громадянського розуміння української ідентичності, применшуючи значення давніх аргументів про родовід та історію на користь прагматичнішого підходу до спільних політичних інтересів.

У грудні 1991 року понад 90% мешканців совєтської України проголосували за незалежність (у тому числі більшість у всіх регіонах України). Росія та Україна відтак пішли кожна своїм окремим шляхом.

Приватизація та беззаконня призвели до олігархії в обох країнах. У Росії олігархів упокорила централізована держава, тоді як в Україні вони утворили власний дивний різновид плюралізму. До недавнього часу всі президенти України коливалися між Сходом та Заходом у своїй зовнішній політиці, а також між різними олігархічними кланами в питанні їхньої внутрішньої лояльності.

Що було незвичного у *Вікторі Януковичі*, обраному 2010 року, це те, що він спробував покласти край будь-якому плюралізму. У внутрішній політиці він породив підробну демократію, в якій його улюбленим опонентом була крайньо права партія “Свобода”. Зробивши це, він створив ситуацію, в якій міг виграти вибори і сказати закордонним спостерігачам, що він принаймні кращий за націоналістичну альтернативу. У зовнішній політиці ситуація підштовхувала його до путінської Росії — не так тому, що він цього бажав, як тому, що його клептократична корумпованість зайшла настільки далеко, що серйозна економічна співпраця з Європейським Союзом поставила би перед його економічною владою суто юридичні виклики.

Схоже, *Янукович* украв із державної скарбниці стільки, що сама держава в 2013 році опинилася на порозі банкрутства, і це теж зробило його вразливим перед Росією. Москва була готова заплющити очі на януковичів спосіб урядування і дати в борг гроші, необхідні для здійснення термінових платежів, ціною політичних поступок.

У 2013 році коливатися між Росією та Заходом уже було неможливо. На той момент Москва більше не представляла просто Російську державу з інтересами, що їх більш-менш можна було б обрахувати, а презентувала масштабнішу візію євразійської інтеграції. Євразійський проект мав дві частини: створення блоку Росії, України, Білорусі та Казахстану, в якому діяв би

режим вільної торгівлі, та знищення Європейського Союзу через підтримку європейських ультраправих.

Путінова мета була і є надзвичайно простою. Його режим залежить від продажу вуглеводнів, які трубами потрапляють до Європи. Спільна Європа може запровадити дієву політику енергетичної незалежності під тиском чи російської непередбачуваності, чи глобального потепління, а чи того й того. Але Європа, що розпалася б, надалі була би залежною від російських вуглеводнів. Щойно було сформульовано ці далекосяжні амбіції, погордлива євразійська постава розсипалася на друзки, зіткнувшись із реальністю українського суспільства.

Наприкінці 2013-го та на початку 2014 року спробою привести Україну в євразійську орбіту спродуковано прямо протилежний результат. Спершу Росія публічно відмовила *Януковича* підписувати торгівельну угоду з Європейським Союзом. Це спричинило протести в Україні. Тоді Росія запропонувала великий кредит і привабливі ціни на газ в обмін на придушення протестів. Суворі закони в російському стилі, що їх було запроваджено в січні, перетворили протести на масовий рух. Мільйони людей, які приєдналися до мирних протестів, раптово було обернено на злочинців, і деякі з них почали захищатися від міліції. Нарешті Росія виразно дала зрозуміти, що *Янукович* мусить звільнити Київ від протестувальників, якщо хоче отримати від неї гроші. Після цього відбулася лютнева снайперська бійня, що дала революціонерам явну моральну та політичну перемогу і змусила *Януковича* тікати до Росії.

Спроба створити проросійську диктатуру в Україні призвела до протилежного результату: повернення парламентського управління, оголошення президентських виборів і здійснення зовнішньої політики, орієнтованої на Європу. Це зробило революцію в Україні не лише катастрофою для зовнішньої політики Росії, а й викликом режиму Путіна у нього вдома.

Слабкість Путінової політики полягає в тому, що вона не може врахувати дії вільних людей, які вдаються до самоорганізації у відповідь на непередбачувані історичні події. Російська пропаганда виставила українську революцію як нацистський переворот і звинуватила європейців у підтримуванні цих нібито нацистів. Ця версія — хоч вона й сміховинна — є значно зручнішою для ментального світу, в якому живе Путін, бо прибирає з поля зору фіаско його власної зовнішньої політики в Україні та заміщає спонтанні дії українців закордонною змовою.

Повзуче російське вторгнення у Крим, Донецьк та Луганськ є прямим викликом безпековому порядку Європи, а також українській державі. Воно жодним способом не пов'язане з волею народу або захистом прав — навіть кримські опитування ніколи не фіксували прихильності більшості до приєднання до Росії, а російськомовні громадяни України значно вільніші, ніж російськомовні громадяни Росії.

Російську анексію, що характерно, було здійснено за допомогою екстремістських союзників *Путіна* з усієї Європи. Жодна поважна організація не стала би

спостерігачем у фарсі, в якому 97 % кримців нібито проголосували за те, аби їх анексували. Але строката делегація правих популістів, неонацистів і членів німецької партії “Die Linke” (Ліва партія) радо приїхали й підписалися під результатом. Німецька група, яка поїхала до Криму, складалася із чотирьох членів “Die Linke” та одного члена “Neue Rechte” (“Нова правиця”). Це дуже промовисте поєднання. “Die Linke” оперує в межах віртуальної реальності, яку створила російська пропаганда і в якій завданням європейських лівих (чи радше “лівих”) є критика українських правих, але не європейських правих і вже аж ніяк не російських правих.

Цей феномен існує також і в Америці, і його помітно, скажімо, у спільній позиції щодо природи української революції та виправданості російської контрреволюції, яку висловили видання *Ліндона Ларуша* “Executive Intelligence Review”, Інститут миру і процвітання ім. Рона Пола, а також журнал “The Nation” — установи, згода між якими в будь-якому іншому питанні була би вельми дивна.

Звичайно, в Україні є певні підстави для занепокоєння щодо крайніх правих політичних сил. “Свобода”, яка була придворною опозицією *Януковича*, тепер має три з двадцяти міністерських портфелів у нинішньому уряді. Це перевищує базу її електоральної підтримки, що зменшилася до 2 %.

Деякі люди (хоч аж ніяк не більшість), які билися з міліцією під час революції, були з нової групи під назвою “Правий сектор”, декотрі члени якої є радикальними націоналістами. Її президентський кандидат в опитуваннях отримує менш ніж 1 % підтримки, а сама група нараховує близько 300 членів. Ультраправі в Україні мають певну підтримку, хоча меншу, ніж у більшості країн-членів Європейського Союзу.

Революційна ситуація завжди сприятлива для екстремістів, і пильність цілком виправдана. Однак доволі разючим є факт, що Київ повернувся до порядку одразу після революції, і новий уряд зайняв майже неймовірно спокійну позицію перед обличчям російського вторгнення.

В Україні є дуже реальні політичні розбіжності в думках, але насильство чинять у регіонах, що перебувають під контролем проросійських сепаратистів. Єдиний сценарій, у якому українські екстремісти справді виходять на авансцену — це сценарій, у якому Росія спробує захопити решту України...

Люди, які критикують тільки українських правих, часто не помічають двох дуже важливих речей. Перша — це те, що революція в Україні прийшла зліва. Вона була масовим рухом на кшталт тих, що їх Європа й Америка сьогодні знають лише із книжок з історії.

Її ворогом був авторитарний клептократ, а центральними елементами її програми — соціальна справедливість і верховенство права. Її зініціював журналіст афганського походження, її першими двома смертельними жертвами були вірменин і білорус, а підтримали її і спільнота кримських татар (мусульман), і чимало українських євреїв. Серед убитих під час снайперської бійни був єврей — ветеран Червоної

армії. До боротьби за свободу в Україні став не один ветеран Армії оборони Ізраїлю.

Майдан функціонував одночасно двома мовами, українською і російською, бо Київ — двомовне місто, Україна — двомовна країна, а українці — двомовний народ. Та й мотором революції був російськомовний середній клас Києва. Поточний уряд, хай би які були його вади, є багатоетнічним і багатомовним, і він є таким у недемонстративний, природний спосіб.

Фактично Україна сьогодні є місцем, де існує найбільший спектр найважливіших вільних російськомовних засобів масової інформації, бо важливі ЗМІ в Україні виходять російською мовою, і в країні панує свобода слова. Путінова ідея захисту російськомовних в Україні є абсурдною на багатьох рівнях, і одним із них є те, що люди можуть сказати все, що захочуть, російською мовою в Україні, але не можуть зробити цього в самій Росії.

Сепаратисти на українському Сході, що, згідно з низкою опитувань, представляють меншість населення, протестують за право приєднатися до країни, де протест є поза законом. Вони працюють над підризом виборів, у яких можна висловити легітимні інтереси східних українців. Якщо ці регіони приєднаються до Росії, їхні мешканці можуть у майбутньому забути про те, як це — коли твій голос має значення.

Другою річчю, якої не помічають, є те, що авторитарні праві в Росії набагато небезпечніші, ніж авторитарні праві в Україні. По-перше, в Росії вони при владі. По-друге, в них немає вагомих суперників. По-третє, їм не треба підлаштовуватися під внутрішні вибори чи міжнародні очікування. І тепер вони втілюють зовнішню політику, яка відверто базується на етнізованні світу. Несуттєво, ким є людина відповідно до закону чи її власних уподобань: той факт, що вона говорить російською, робить із неї “фольксгеноссе”, що потребує російського захисту, тобто вторгнення.

Російський парламент надав *Путінові* повноваження вторгнутися на всю територію України й трансформувати її соціальну та політичну структуру, що є надзвичайно радикальною метою. Російський парламент також відправив Міністерству закордонних справ Польщі листа, в якому запропонував поділити Україну.

На популярному російському телебаченні на євреїв покладають провину за Голокост; у відомій газеті “Известия” *Гітлера* реабілітують як розумного державного діяча, що реагував на несправедливий тиск Заходу; у день Першого травня російські неонацисти проводять марш. Усе це узгоджується з фундаментальним ідеологічним засновком євразійської ідеї. Тоді як європейська інтеграція базується на засновку, що націонал-соціалізм і сталінізм були негативними прикладами, євразійська інтеграція починається із цинічнішого постмодерністського засновку, що історія — це мішок корисних ідей, із якого можна вибирати будь-що, якщо це доцільно.

У той час, як європейська інтеграція бере за відправний пункт ліберальну демократію, євразійська

Тімоті Снайдер під час дискусії “Російсько-українська війна і європейські інтелектуали: Що вони кажуть? І що думають ті, які мовчать?” на Львівському книжковому форумі. 30 вересня 2014 р. Фотоагентство LUFA

ідеологія виразно її заперечує. На головного ідеолога євразійства, *Александра Дугіна*, який колись заявляв про потребу в фашизмі, “такому червоному, як наша кров”, нині звернено більше уваги, ніж будь-коли. Його три основні політичні ідеї: потребу колонізувати Україну, декадентство Європейського Союзу і бажання створити альтернативний євразійський проєкт від Лісабона до Владивостока, — нині артикують на офіційному рівні, хоча й у менш диких формах, ніж це робить він, у російській зовнішній політиці. *Дугін* тепер активно консулює сепаратистських лідерів у Східній Україні.

Путін сьогодні виставляє себе лідером крайніх правих сил в Європі, а лідери європейських правих партій присягають йому на вірність.

Тут є очевидна суперечність: російська пропаганда, адресована Заходові, наполягає, що проблема з Україною полягає в тому, що її уряд перебуває занадто далеко у правій частині політичного спектру, — і водночас Росія будує коаліцію з європейськими ультраправими.

Члени екстремістських, популістських і неонацистських партій поїхали до Криму і схвалили той електоральний фарс як взірць для Європи. Як зауважував *Антон Шеховцов*, дослідник європейських ультраправих, лідер болгарського ультраправого політичного руху розпочав кампанію своєї партії з обрання до Європейського парламенту в Москві.

Італійський “Fronte Nazionale” хвалить *Путіна* за його “відважну позицію проти могутнього гейського лобі”. Неонацисти з грецької партії “Золотий світанок” бачать у Росії захисника України проти “круків міжнародного лихварства”. Австрієць *Гайнц-Кристіан Штрахе* додає і свої сюрреальні п'ять копійок, називаючи *Путіна* “чистим демократом”.

Навіть *Найджел Фарадж*, лідер Партії незалежності Об'єднаного Королівства (Велика Британія), нещодавно поділився путінською пропагандою щодо України з мільйонами британських глядачів у теледебатах, зробивши абсурдне твердження, що Європейський Союз має “кров на руках” за події в Україні.

[Президентські вибори в Україні збіглися в часі з виборами до Європейського парламенту]. Голос за *Штрахе* в Австрії, або *Ле Пен* у Франції, або навіть *Фараджа* у Британії нині є голосом за *Путіна*, і поразка для Європи є перемогою для Євразії.

Простою об'єктивною істиною є те, що об'єднана Європа здатна дати адекватну відповідь і, найвірогідніше, дасть її агресивній російській нафтодержаві у вигляді спільної енергетичної політики, тоді як набір національних держав, що гризуться між собою, не зможе цього зробити.

Звичайно, повернення до національної держави — популістська фантазія, тож інтеграція триватиме в якійсь формі; все, щодо чого ще можна прийняти рішення, це щодо самої форми. Політики й інтелектуали раніше казали, що європейському проєктові нема альтернативи, але тепер вона є — це Євразія.

Україна не має історії без Європи, але і Європа не має історії без України. Україна не має майбутнього без Європи, але й Європа не має майбутнього без України. Впродовж століть історія України розкривала поворотні моменти в історії Європи. Схоже, сьогодні це все ще так.

Звичайно, куди саме поверне хід історії, поки що залежить і, можливо, ще дуже недовго залежатиме від європейців. ■

(Друкується за Інтернет-виданням

“Українська правда. Історична правда” від 23.05.2014.

Оригінал: “The New Republic”.

Переклад з англійської — *Мирослава Лузіна* “Критика”)